

Upplysningar och meddelanden

Gunnar Wennerberg

Med dessa ”upplysningar” ville Gunnar Wennerberg förklara en del av innehållet i Gluntarne. I texterna nämner både Glunten och Magistern en lång rad uppsaliensiska fenomen som inte var kända ens för Wennerbergs samtida. Sådana personer, uttryck och platser får sin förklaring här, sång för sång.

N:o I

– just Karl den tolfte dag.

”Allmänna Sången” gick marsch omkring torget;

På kvällen den 30 november, Karl den tolfte dödsdag, samlades studenterna nationsvis med sina fanor på stora torget och gingo sedan flere varv kring detsamma i långsam marschtakt under sång av Geijers högtidliga ”Viken, tidens flyktiga minen”, skriven för hundraårsfesten 1818. Mörkret, höstkylan och det dystra allvaret i hymnens ord och toner stämde väl överens med bitter ”hågkomst av framfarna dagar”. - ”Allmänna Sången”, som studentsångföreningen då hette, firar fortfarande dagen med samma sång som förr, men icke på torget, utan i Skytteanska valvet. Skälet till denna ändring känner jag icke, ej heller när den infördes.

N:o I

Den är likafullt, den malörn,
som varje annan, passagèr.

Denna rad hade sin grund i ett på fyrtioalet almänt känt yttrande, som nästan övergick till ordspråk. Det hände nämligen en gång vid ett festligt tillfälle, vid vilket en då i Uppsala bosatt läkare var gäst, att han plötsligt råkade ut för en ytterst obehaglig åkomma, som jagade grannarna på flykten. Själv stod han lugn, väl icke som en ”skägglös dundergud”, men väl som en ”philosophus barbatus”, och sade blott helt stoiskt: ”Ah, mina vänner, malörn är passagèr.”

N:o II

Vivas, floreas, semperque gaudeas!
(Må du leva, blomstra och alltid glädjas!)

Då en ny broder upptogs som medlem i Juvenalernas gille, hörde det till ceremonien - i förbigående sagt den enda, som fanns, och som blott få gånger kom att användas, enär icke ens ett tiotal av nykomlingar under hela tiden adjungerades - att Magistern lade sin hand på recipientens huvud, därunder avsjungande ovan anförda ord, varefter samtliga de kringstående Juvenalerna pianissimo och ”colla bocca chiusa” trumpetade satsen fyrstämt, såsom i musiken finnes antytt.

N:o III

Du talar som en häst.

För den, som ej känner att ”du talar som en häst” var ett vanligt eufemistiskt uttryckssätt i stället för det alltför bestämda ”du är dum”, kan med skäl synas som om den betecknade omskrivningen tillkommit för att få ett rim på

”bäst”. Så var ingalunda händelsen. Studenter, liksom de flesta andra korporationer, begagna sig gärna av ett slags sällskapligt vardagsspråk, som går och gäller för gott inom, men med rätta förlorar värdet utanför kamratkretsen. Dit hörde detta talesätt, liksom det strax nedan om förekommande ”immerbadd”, vars slarviga sammansättning aldrig lade hinder i vägen för den rätta uppfattningen av meningen.

N:o III
Vars namn ej självaste Bredman vet.

Bredman var på fyrtioalet professor emeritus i astronomien.

N:o IV
Se, vilken glans utöver land och stad!

Det vill synas, som om Magistern och Glunten stått på backslutningen nedom södra slottstornet åt staden till och därifrån betraktat nejden i en rundskådning från söder och så långt mot norr, som utsikt tilläts av norra tornflygeln.

N:o IV
Där ligger Parken och Fyrisslätten.

”Parken” är det vanliga och förkortade namnet på kronoparken Åsen, som sträcker sig helt nära till staden på Fyrisåns västra sida. På den östra utbreder sig den stora Uppsalaslätten, som närmast ån kallas Fyrisslätten.

N:o IV
Sandgropen här, den förfärlige jätten.

En fortsättning av slottshöjden bildar Polacksbacken, där sedan lång tid tillbaka funnits en god grustäkt, vilken småningom bildat sandgropen. Den är verkligen en jätte bland sandgropar och ådrager sig en förtjänt uppmärksamhet.

N:o IV
Och mellan lärkträden, just vid tullen,
gamle perukmakar Rosenberg.

Tullen finnes ej mer, ej heller lärkträden, som omgävo det lilla prydliga huset, dæ den gamle perukmakarn med de ungdomligt röda kinderna och den stolta romarnäsan bodde. Han är längesedan borta, även han, och måhända med honom också den gammalmodiga, men ej obehagliga frisörartigheten att, under det lätthänta och flinka arbetet med sax och kam, förse kunden med ett passande urval av dagens

oftast sannolika, sällan sanna nyheter. Rosenberg yttrade sig på gamla dagar med missmod över att ”yrket sjunkit ned till hantverk”.

N:o IV

Badhuset gömmer sig i pilars skygd.

Det var det gamla badhuset, vilket längesedan lämnat plats åt ett nytt, som ej så lätt gömmes mellan träden.

N:o IV

Och utmed ån har du Kungsängsroten,
Islandet därnäst med sin förstadsdygd;
så gula ladan och bort mot skogen
Föret, som glittrar, och Danmarks bygd.

Uppsala delades i tre rotar: Fjärdingsroten på Fyris' västra sida, den äldsta och med offentliga byggnader mest försedda delen av staden, samt Svartbäcks- och Kungsängsrotarna på dess östra. Den sist nämnda, sydligast belägna, hade sitt namn av slätten närmast utanför, som kallades Kungsängen. En del av denna rote utanför ån, där båtar och skutor lade till, hette Islandet och utgjorde en smutsig och illa bebyggd förstad, som, mest bebodd av slödder, tävlade i vanrykte med den nordligaste utkanten av Fjärdingsroten, Rackarnäbben benämnd. Så är det icke nu mer. Båda dessa stadsdelar hava helt och hållet ändrat utseende, och de sk förstadsdygden har troligen måst skaffa sig tillhåll annorstädes inom stadens starkt vidgade område.

Bland de många enstaka stående lador, som fordom vanpryde Kungsängen, fanns även en bjärt gulmålad, ej långt från ån. Det var icke blott den i ögonen fallande färgen, som gjorde den anmärkningsvärd, nedanför densamma var nämligen ett av studenter mycket begagnat badställe.

En utvidgning av Fyris, ungefär en fjärdingsväg söder om staden, bildade vid vårtiden en liten sjö, Föret kallad. Vid sydostliga kanten av slätten ligger Danmarks socken, vars kyrka vackert reser sig ovan skogen vid synranden.

N:o IV

Märk, hur den skummande Fyris kastar
silver och pärlor uti Fallet ner.

Det måtte varit vid vårflödet som de båda vännerna betraktade Fyris, ty endast då förtjänade han att kallas ”skummande”.

Större delen av året var han mycket lugnt framflytande och under sommaren endast sinande. Det var ej ovanligt att då se gatpojkar vada mellan stenarna på bottnen och fånga kräftor. Sedan dämningen vid Islandsbron kommit till stånd, hushållas bättre med vattnet nedanför Kvarndammen, och man kan nu både med ögon och öron njuta av "Fallet" vid Islandsbron nästan året om.

N:o IV

Leker en stund vid Fördärvet och hastar se'n till Flottsund, som många andra fler.

På västra åstranden, strax nedanför bron, låg ett litet anspråkslöst envåningshus med veranda. Där hölls om sommaren ett schweizeri av den lugne och godmodige Svante Norberg. Flitigt besökt av studenter, som där ofta spillde tid och mynt, fick det snart namnet "Fördärvet", vilket sedan utbyttes mot det vida vackrare "Flustret". Då en restaurang jämte kägelbana en tid därefter uppstod längre ned på andra sidan ån, flyttades benämningen "Fördärvet" över på denna; och som till en början båda lokalerna buro samma namn, skildes de åt som Stora och Lilla Fördärvet, ingalunda med avseende på beskaffenheten, utan endast på omfånget. De finnas båda kvar: Flustret förstorat, förskönat och tidsenligt, det andra under namnet Hagalund sig tämligen likt och följaktligen efter sin tid.

Vid Fyris' utlopp i Mälaren låg det mycket besökta utvårdshuset Flottsund, ett tvåvånings rödmålat trähus med gästgivaregårdslikt utseende, målet för båtfärder om sommaren och slädpartier om vintern. Det hörde nästan till saken, att glädjen på Flottsund skulle vara högljudd och en smula tygellös. Man kände sig eller ville åtminstone känna sig där mera fri och liksom utanför de vanliga förhållandenas skrankor.

Sist jag for där förbi, för ett par år sedan, hur olikt var det ej mot förr! "På trappan jublade icke sången" - ack, där fanns icke ens en trappa. Huset var borta. Gården var förvandlad till ett potatisland, och den enda mänskliga vareelse, som syntes, var en gammal gumma, som i solbaddet låg och rensade bort

ogräs. Sic transit gloria.

N:o IV

Ack, fram till sommarn i kvarnen bysatt
knappt en tår vatten han äger mer.

Vid "Akademikvarnen" ovan Dombbron fanns
ett dammbord, medelst vilket, då vatten-
flödet började tryta, kvarstad lades på Fyris'
knappa tillgångar.

N:o IV

Längst utmed ån, där du ser Promenaden,
betade fordom några magra fån.

På fyrtiotalet undergick Uppsala många
och stora förändringar till det bättre. Bland
dessa kan även räknas anläggningar av alléer
utmed ån kring Flustret. Till en början var
detta omgivet endast av några små träd, och
en smal gångstig slingrade sig över ängar och
betesmarker fram till Eklundshofsvägen.

N:o IV

Och där i hamnen, som förr stod öde,
undsätts nu hela Uppsala län.

Samtidigt med försköningarna på västra
sidan av ån företogs mera praktiska anlägg-
ningar på den östra. Ångbåtar och skutor, som
förr måst lägga till långt ned på Islandet, där
en mängd omålade magasin och saltbodas
förfulade den ständigt smutsiga stranden,
fingo nu, efter ihärdiga uppmuddringar och
ordnandet av en lämplig hamn strax nedom
fallet, goda landningsplatser inom stadens
egentliga område. Den som gav den första
och kraftigaste påstötningen till dessa och
flera dylika allmännyttiga företag var land-
shövding Kræmer. Särskilt förtjänar han att
med tacksamhet av länet ihågkommas för
den oförtrutna verksamhet han utvecklade
under missväxtåret 1846, då den nyanlagda
hamnen i flera veckor var fylld av spannmål-
sköpande allmoge från alla håll av Uppland,
som där från skutorna kunde, genom hans
försorg, få avhämta sina förnödenheter.

N:o IV

– i Observatorium in.

Vid Svartbäcksgatan ligger ännu kvar det
gamla "stjärnkikeriet", som längesedan blivit
emeriterat och knappt fått behålla titeln kvar.

Så påstår såväl Magistern, som Gluten.

N:o IV

Jag känner karlen.

Jag känner honom ock, men tycker, att den orlovssedel de givit honom är orättvis. Han var en redbar man, ehuru visserligen ingen Endymion. Och följaktligen var uppmaningen till Luna alldeles obehövlig. För övrigt hade - om en dylik inblandning från hennes sida av vad till saken icke hörde kommit i fråga - han helt visst därav funnit sig lika obehagligt berörd, som hon.

N:o IV

- Uppsala gamla högar.

Mot nordost resa sig bredvid Gamla Uppsala kyrka de tre väldiga gravhögarna, vilka sägnen givit namn av Odens, Tors och Freys.

N:o IV

Kyrkan sig reser över träd och hus.

Från den plats de båda vännerna intagit är kyrkan det sista, men också ståtligaste föremålet, som tilldrager sig uppmärksamhet. Utsikten mot norr hindras sedan av slottets övre tornflygel.

N:o IV

Hellre jag sover i Stadens dike.

Där "Stadens dike" fordom gick fram såsom en gräns mot öster, ligger nu Stora Kungsgatan. Alla de små trädgårdstjapporna med sina gul- och grönmålade lusthus, som kantade det frodigt gräsbevuxna stadsdiket, hava lämnat rum för offentliga och enskilda byggnader av helt annan färg och art.

N:o IV

Nu ska' vi knacka oss in hos Lamby.

Lamby var en beskedlig, ständigt yrvaken källarmästare med en spasmodiskt roterande rörelse på huvud och armar, troligen uppkommen genom ett mångårigt och enformigt tillagande av äggtoddy. Efter att länge hava tjänat som kypare fick han sin egen lokal, vilken aldrig befanns ovillkorligt stängd, beroende dels på välviljan hos den tjänande personalen, dels ock på en väl underhållen husröta, som gjorde att lås och fönsterkrokar, åtminstone som sådana, alltid befunnos odugliga.

N:o V
Än jag skäms som en bonde.

Ett då gängse, nu med skäl ur bruk kommet talesätt.

N:o V
– ljud på Ecclesiasticum

Föreläsningssalarna eller auditorierna hade sedan gammalt latinska namn: ”auditorium physicum”, ”auditorium philosophicum” och så vidare. På ”ecclesiasticum” förelästes icke - vilket namnet dock antyder - endast teologi, liksom icke på ”philosophicum” endast filosofi, utan valde professorerna allt efter gottfinnande det ena eller andra auditoriet för sina föredrag.

N:o V
Klockan blev både sex och sju.

Härav synes, att den ifrågavarande föreläsningen försiggick på eftermiddagen och troligen strax i början av densamma, eftersom ”luften var tung”.

N:o VI
Här i naturens sköte.

Från stora vägen, som gick från slottstullen till hospitalet, krökte sig genom skogen en vacker halv väg upp till Eklundshof. Han är sig fullkomligt lik ännu, och den stora stenen utmed skogsbäcken, där en gång denna sång diktades, har icke tagits i anspråk för nyttigare ändamål, än dem han fordom tjänade.

N:o VII
Leve det nattliga Schylla!

Vid Drottninggatan snett emot nuvarande stadshotellet låg en källare, som hölls av Schylander och därför i dagligt tal kallades Schylla. Den namnet följande föreställningen om den lockande och förgörande sirenen framkallade snart namnet Charybdis på grannkällaren. Lika allmänt som den förra källaren kallades Schylla, lika sällan nämndes dock den senare Charybdis. Namnet var visserligen ej långsökt, men smakade dock för mycket av välvishet för att bli gångbart hos studenterna. Med skäl kallades Schylla ”det nattliga”. Om dagen såg där tyst och öde ut. Först vid nattens inbrott började trollet

röra på sig och utveckla de förföriska behag, med vilka hon drog de förbigående in i sin brusande virvel.

N:o VII

Harpor och slagsmål och fylla,
os av kotletter och Lünzmans Baranko.

Det var egentligen under marknader, som verkligheten gav fullt stöd åt denna föga inbjudande skildring. Då kommo alltid tyska harpospelerskor till staden och hade företrädesvis sitt tillhåll på Schylla. Där rådde ej den seden att stilla och tyst åhöra musiken eller att spara sitt bifall till slutet av ett stycke. Samtalet pågick högt och obesvärat hela tiden, och då de mest omtyckta slagdängorna föredrogos, stämde man in med full hals.

Resande och handlande marknadsbesökande, som råkat in i virveln ofrivilligt eller som självmant kastat sig däri för att göra sig en glad kväll och som ej alltid förstodo att sätta sig in i situationen eller anslå den rätta tonen i sin sällskaplighet, fingo snart nog oförbehållsamma consilia abeundi, helst om den starka uppsalapunschen menligt inverkat på deras umgängessätt. Om dessa consilia icke beskedligt efterkommos, användes ofta mera kraftiga bevekelse, varvid för en stund larmet av protester och missmälen samt slamret av kullslagna bord och krossade glas blandade sig med det musikaliska oväsendet.

Under hela tiden inandades man ett mixtum compositum av matångor från det närbelägna köket och bolmrök från en massa cigarrer. Att dessa till största delen voro mindre goda än billiga, därom drog en i staden bosatt cigarrfabrikant Lünzman försorg.

N:o VII

Det var en knodd.

Knoddar benämndes i studentövermod alla bodbetjänter och yngre handlande, liksom deras principaler och äldre vederlikar kallades brackor.

N:o VII

Sjung, Österberg, sjung! Och var med,
herr kassör!

Kom hit, kära farbror, sitt inte och späd!

Tag prästen och garvarn och fältläkarn
med!

Nystedt, slå takten!

I den ursprungliga texten funnos flera egen-
namn utsatta än Österbergs och Nystedts.
De byttes dock vid Gluntarnes utgivning av
trycket mot yrkesbenämningar, då möjligen
deras bärare skulle funnit sig besvärade av
en alltför vitt gående offentlighet. En sådan
ägde åter sedan lång tid både Österberg och
Nystedt, och de kände sig däröver stolta.

Den förre, namnkunnig för sin bombas-
tiska vältalighet, som endast han själv visste
att på allvar uppskatta, sin förkärlek för
metafysiska termer, vilka han utan ringaste
begreppssammanhang använde, sina ständigt
glada synvillor, åt vilka han ofta i mjugg
skrattade, och sin tokroliga figur, syntes mer-
endels tyst och förskrämd i den egna källar-
lokalen; men var desto mera uppsluppen, när
det lyckades honom att med några ”superfina
bröder” smita undan det bevakande ögat i
hemmet och annorstädes ”kvalificera hori-
sonten”; den senare, en gammal beskedlig
och avsigkommen musiklärare i blå frack
med blanka knappar, begagnades, såsom
ytterst lättrogen och nyfiken, till kolportör
av de otroligaste och mustigaste så politiska,
som sociala nyheter. Ingen av dem drog
någonsin samtalet ned till det vardagliga och
verkliga; ”ins Blaue hinein” gingo ständigt så
deras tankar, som yttranden. Aldrig dukade
deras lynnen under för husliga bekymmer
eller näringsomsorger, och aldrig bröts av
dem ett gott lag, om också ”driften” stundom
gjorde allt sitt till för att driva dem därifrån.

N:o VII

Skål, gamle konditor, hur mår herrns
bottfor?

Konditorn var en gammal schweizare, som
jämte sitt kafé också höll en ruskig biljard.
Han rådbråkade svenskan på ett löjligt sätt,
i synnerhet då han blev ond; och detta blev
han avgjort, om man frågade efter hans
hälsa, när han kommit underfund med att
detta blott utgjorde förspelet till andra, mera
närgångna spörsmål. Av podager nödgades
han att nästan ständigt begagna ytterstövel
på sin sjuka fot. Följden därav vart, att även
stöveln befann sig i synbarligen lidande

tillstånd. Antingen man nu frågade: ”hur mår herrn i dag?” eller ”hur är det med foten?” eller ”hur står det till med bottforen?” så blev det väntade resultatet detsamma, till stor fröjd för de okynniga frågarna.

N:o IX
Det är pumpen!

Misstaget var någorlunda ursäktligt förr, då ej det nuvarande prydliga pumphuset, utan blott en anspråkslös pumpstock stod på platsen.

N:o IX
Det var hin till Eriksgata, mörk och smutsig, kall och våt.

Den trånga gata, som leder från S:t Eriks källare till Gilletorget, kallades S:t Eriks gränd. Beskrivningen på densamma passar fullt väl in ännu i dag.

N:o IX
Hör du brandvaktens rop, som på Dombbron står?

Mynningen av S:t Eriks gränd strax nedom Domtrappan ligger ej långt från Dombbron. Brandvakten, eller nattpatrullen, som den ock kallades, hade bestämda platser, där han borde ”ropa”, och till dessa hörde såsom mera framstående Dombbron och Nybron.

N:o XI
Hon, som bor på ”Dragarbrunn”.

Mitt emellan Svartbäcksgatan och stadens dike och jämnlöpande med båda gick Dragarbrunnsgatan, så nämnd efter en där befintlig brunn. Det långa namnet på gatan avkortades i dagligt tal, så att det hette ”bo på Dragarbrunn”, ”elden är lös på Dragarbrunn” och så vidare.

N:o XII
Ställ dig här, så står du bra!

Att ”här” icke var i ”hörnet av det vita huset” är måhända överflödigt att meddela.

N:o XII
Av ”fulla studenter”.

Det var - och är kanske än - en ovana i Uppsala att tillskriva fulla studenter skulden för allt värre oväsen därstädes nattetid. Serenadgivarna kände, som det vill tyckas, på

sig, att morgondagen utan avseende på deras rättmätiga harm skulle räkna dem till dylika. Stackars studenter!

N:o XIII
– på ”Äplet”.

Skylden på Österbergs källare vid Gilletorget föreställde riksäpplet, vadan lokalen också benämndes därefter.

N:o XIII
Matsedel hit, Lazarilla!

Ett besynerligt namn, men som lätt låter förklara sig! Lazarilla hette egentligen Sara och hade en meduppasserska i smårummen som hette Anna. Denna lät snart nog kalla sig Annette; och Sara fann det då både rimligt och resonligt att byta ut sitt namn mot Sarette. Sådant fick hon dock ej länge behålla det i fred. Det övergick strax till La Sarette. Som emellertid denna form av diminutivet oartigt upprörde obehagliga minnen, begagnades den ej gärna av någon, som ville bliva väl och flinkt uppassad. I stället sades Lazarilla. Slutligen avstannades namnförvandlingarna, och Lazarilla vart utan protest antaget såsom gällande. Hon var en glad ljushåring, mycket road av sällskapsnöjen och uppträdde ej sällan i de plastiska föreställningarna på söndagssoiréerna.

N:o XIII
Randigt!

Liksom det nu gives olika arter av brännvin, såsom kummin, falu, renat m fl, så fanns det då - och kanske än - en synnerligen omtyckt, som kallades ”randigt”.

N:o XIII
Tålomod! Snart skola Kungsängens liljor visa dig vägen till Ekelundshof.

På våren framkomma i tusental de vackra och mångkiftande tulpanlika damspelsliljorna på åkrar och ängar kring Fyrisån. De kallas i Uppsala efter sitt mest älskade tillhåll kungsängsliljor och kantade fordom den lilla gångstig, som från Flustret ledde till Eklundshofsvägen. Då de trots sin skönhet måste, liksom blåklinten, betraktas som ett ogräs av lantmannen, hava de smånigom blivit mindre allmänna än förr.

Eklundshof - eller, såsom det förkortat hette, "Hofvet" - var ett litet utvårdshus, beläget i nordöstra hörnet av "exercisslätten" vid Polacksbacken, Upplands regementes mötesplats. Det bestod av ett litet gulmålat tvåvåningshus med balkong ut åt en förvuxen och vanvårdad trädgård samt åt gårdssidan ett par kugelbanor, merendels i bristfälligt skick. Men skogen susade där runtomkring, gräset var frodigt i trädgården, utsikten över slätten åt parken vacker; och då därtill kom att det var det närmsta utvårdshuset, så förklaras lätt, varför det också var det mest besökta. Stället är nu så förändrat, att nästan endast utsikten från den ombyggda och förstörade balkongen påminner om det forna "Hofvet".

N:o XIII
Snart vid "Fördärvet".

Se under IV.

N:o XIII
Och på "Flustret" står Norberg och glör.

Se under IV.

N:o XIII
Och när ångbåten kommer.

Det fanns visserligen två ångbåtar i Uppsala på den tiden, men här menas helt visst endast den, som fördes av den hedersmannen, kapten Roos, vars förträffliga fru serverade utmärkta sexor - åt Juvenalerna. Just så, ja; ty då andra försökte få del av hennes håvor, avlopp det merendels mot önskan. Up-passerskorna, som ej utan skäl betraktade sig såsom införlivade med detta "folk av fria fasoner", förklarade då med en bestämdhet och enstämmighet, som är högst ovanlig hos bestuckna vittnen, att "fru Roos alls ingenting har med sig i dag", eller att "alltsammans har gått åt under resan" eller att "det skuras i salongen" och dylikt. Härav den belåtenhet, varmed Magistern vid blotta tanken på ångbåtstiden genast antager att han "vore en, som stod vid dörren och dunka'".

Genom en allenast av de gynnade känd dunkning eller knackning på dörren till den lilla försalongen, där Juvenalernas ”festin des dieux” firades, insläpptes man; och antagligen kände Magistern denna dunkning mycket väl.

N:o XIV
Hökar Liljegren.

Om mannen hette Liljegren är ej så fullt säkert, som att han var hökare.

N:o XV
– skeppar Fröjds kajuta.

Mitt för Flustret på motsatta åstranden var den förnämligaste hamnplatsen. Där lade ångbåten till, och där förtöjdes oftast skeppar Fröjds förande fartyg. Om man någon kväll kom så sent från samkvämet på ångbåten, att ”allt var tyst i Odinsstaden”, sprang man gärna över till skepparens däck, klädde i hast av sig och hoppade ned i de skumande virvlarna från Fallet. Allt detta skedde dock snabbt och tyst, ty all förfriskning under bar himmel och i bart tillstånd var naturligtvis där förbjuden. Detta minskade dock ingalunda nöjet.

N:o XV
– sitter fru Roos på en säck.

Det var minsann ej ofta som den goda frun syntes sitta fåfång på däck. Skulle det inträffa, så var det nog, när ångbåten låg över någon söndag och icke gjorde lusttur. Hennes vanliga plats var i en skänkdörr i ändan av försalongen. En mängd senapsburkar, öl- och punschbuteljer, rädisknippor och gurkor bildade där en ytterst orolig fond åt hennes ljuslätta anlete; och dock gjorde sig hela företeelsen till en ganska god genretavla i den fördelaktiga belysningen från en liten takglugg.

N:o XV
”Filmen” med sitt metspö står.

Namnet var antagligen uppkommet av födelseorten. Filmen var en långranglig pojke med ett par förslagna ögon, syntes mycket på gatorna, än med metspö på axeln, än med fågelburar och limpinnar i hand.

N:o XV

– brackor i hatt.

Brackor kallades i inskränkt och egentlig bemärkelse hantverkarna i Uppsala. Namnet spreds sedan ut kring hela landet och begagnades om borgare i gemen. Även nyttjades det med fördel om vem som helst inom andra stånd, som man fann hysa källkborgerliga åsikter. Titeln är gammal och hette utförligare ”skinnbrackor”, emedan knäbyxor av skinn då merendels nyttjades av hantverksklassen, och ännu för ett halvt sekel sedan voro de ej allmänt bortlagda. Den sista ”äkta och veritabla” skinnbrackan i Uppsala var en jättelik pumpmakare, som bodde i ett litet hus, kallat ”svalboet”, snett emot Upplands nationssal. En del av huset står ännu kvar inne på den gamla gården. Han var min hyresvärd under mitt första studentår och som sådan tämligen oklanderlig. Men var han eljest en typ för gammaldagsbrackorna, så är det mer än väl, att det släktet är utdött.

Att de två här nämnda brackorna visa sig ”i hatt” är förmodligen anført såsom ett dåvarande osvikligt söndagstecken.

N:o XV

Kom, så gå vi ned till Sumpen.

Så kallades den nitiske simläraren Bojanos badinrättning i närheten av Svartbäckstullen.

N:o XVI

Du, som för en vansklig lager låter flå dig fjorton gånger.

För att fordom vinna lagerkransen på Parnassen, eller - mänskligare talat - för att bli ”philosophiæ magister”, som det då hette, fordrades minst tretton approbatur av fjorton examinatorer. Att den blivande kandidaten under lika många tentamina eller pinliga förhör skulle känna sig till mods ungefär som den stackars satyren Marsyas under Apollos hårdhänta behandling, ja vida värre, såsom andligen hudstruken ej av en utan av fjorton solgudar, det tager Glunten alldeles för givet.

N:o XVII

– invid hörnet av det vita huset.

Det ”vita huset” ligger väl ännu kvar vid sin Östra Ågata; men hörnfönstret släpper ej nu mer in sin dager i en jungfrubur. Rum-

N:o XVIII
– rik, som självaste De Geer.

N:o XVIII
– utför Carolinabacken.

N:o XX
Säg icke så! Därovan vandra
de, som sitt "cuique suum" glömt.

N:o XX
Här in på Gillet.

N:o XX
Låt oss till "Äplet" då marschera!
Värden är lustig, ölet gott.
Ja, men hans fru är ingetdera.

N:o XX
Kanske att Schylla dig behagar?

met har blivit förvandlat till ett bibliotek
och därtill ett vackert sådant; men ... vem
sjunger väl serenader för luntor, om än aldrig
så aktningsvärda?

Excellensen De Geer till Löfsta m. m. ansågs
då för Sveriges rikaste man.

Universitetsbiblioteket, Carolina rediviva,
ligger på samma höga sandås som slottet, och
vägen därifrån nedåt Drottninggatan är starkt
sluttande, så att man även utan vingel på
klacken lätt kommer i fart vid gåendet utför
densamma.

I rummen ovanför Domtrappan var förr
bysättningslokal för akademiska medborgare,
som glömt sina skyldigheter som gäldenärer.

Gillet var fordom, som ännu, Uppsalas
förnämsta sällskapslokal, försedd med res-
taurang, biljard, tidningsrum och så vidare.
Endast dit ansågs sig professorerna kunna
opåttalt gå för att spela sitt parti kort eller
dricka sin toddy, och även då syntes de sällan
utanför de enskilda rummen. Det var väl
därför som Glunten ansåg sig hava något skäl
att kalla stället för "gubbarnas lönnkrog".

Se under XIII. Lika artig och medgörlig som
värden var, lika barsk och omedgörlig var
hans redbara och dugande maka, som skötte
husets affärer och uppehöll dess anseende.

Se under VII.

N:o XX

– Blaffens änka.

Värden själv, som i förtroligt lag kallades Blaffen, var vid denna tid död. Han hade varit student, var mycket musikalisk och spelade kontrabas vid alla konserter, som gavs av akademiska kapellet. Därför samlades merendels hos honom efter de musikaliska prestationerna de biträdande förmågorna, en tid under Hæffners och sedan under Nordbloms presidium. Det vart då merendels lika mycket musik utförd efteråt i källarsalen, som i konsertsalen förut. Den musikälskande, men medellöse studenten hade funnit det välbetänkt att sluta sina studier och gifta sig med den behållna änkan efter en källarmästare, vilkens lilla envåningslokal ej långt från torget – senare utbytt mot den rymliga Charybdis, nuvarande stadshotellet – länge sedan lämnat plats åt det stora hörnhuset, där Lundequistska bokhandeln nu är.

N:o XX

Vad sägs om Gästis?

Med Gästis menades gamla gästgivaregården i hörnet av Nedre Slottsgatan och Drottninggatan, där Felldin höll ett ordentligt och gott kosthåll. Förvridningen av namnet hörde till dem, som ännu äro mycket gängse, såsom Opris, Kuggis med flera, troligen bildade efter det gamla ”nobis”.

N:o XX

Sju helvetes gluggar –

Detta otäcka namn bars av en sämre källare i närheten av Islandsbron – och ej utan skäl. Det hade uppkommit dels av de sju fula utbyggen den hade på taket, dels av sin diaboliska natur under taket. Alldeles oförändrat till det yttre, som det stod för fyrtio år sedan, har det gamla huset i det inre genomgått en väsentlig förändring till ett bättre.

N:o XXI

En slags konsert var arrangerad à la Musard en söndagskväll.

De voro moderna då, dessa aftonunderhållningar i det fria med musik, kinesiska lyktor, fyrverkerier och ”blandad société”, som buro namn av konserter à la Musard efter sitt upphov.

N:o XXI

– herr Chiewitz och hans bro.

En byggmästare med detta namn hade just då uppsatt den nuvarande järnbron, vilken gav anledning till mycket starka meningsskiljaktigheter inom samhället. Striden, i vilken studenterna snart indrogos och ingalunda visade sig såsom de minst ivriga, gällde, huruvida bron vid avsyningen bort förklaras fullfärdig eller fallfärdig.

N:o XXI

Skona mig för explikation!

Att explikationen ej var behövlig för Magistern, som själv deltagit i äventyret, är klart. Antagligen berättas tilldragelsen av de båda vännerna för några kamrater, vilka Magistern ej vill beröva nöjet att få skratta åt Gluntens missöde. Denna sång utfördes också ursprungligen så, varigenom det föll sig helt naturligt, att omkvädet ”Visst va’ vi lite’ mosi’ a” sjöngs i korus, endast med den lilla förändringen av vi till ni.

N:o XXII

– och Nystedt.

Se under VII.

N:o XXII

Jo, medikofilarn.

”Känner du mig, så känner du ...” och så kände du också medikofilarn, den ständigt småpratande, gnolande, kvicke och leende faunen. Det var till honom, som den fortissimo avgivna uppmaningen i ”Harpospelet” ställdes: ”Herre, håll käften!” - naturligtvis utan verkan.

N:o XXII

Gå nu backen nedåt brunssalongen!

Från värdshuset på Eklundshof var den genaste vägen till staden en gångstig över Polacksbacken. Man hade då först att gå en backe utför ned till körvägen genom skogen, sedan en dylik uppför utmed ett staket, omgivande en däld med en liten park, i vars mitt låg en brunnsinrättning. Denna del av Eklundshofsomgivningen har under tidernas lopp föga förändrats.

N:o XXII

Akta blåa fracken.

Se under VII.

N:o XXII

Över Polacksbacken -

Den höga sandås, som, här och där bevuxen med barrträd, sträcker sig från Parken och Eklundshof fram till sandgropen vid slottet, kallas Polacksbacken och lär hava fått sitt namn efter en hop polska soldater, som där nedhöggos under Sigismunds tid.

N:o XXII

Han smet in på Bleket.

Nedanför södra sluttningen av Slottsbacken, ungefär där, varest vägarna från Parken och Hospitalet löpa samman, lågo hopgyttrade några mindre, mest av slödder bebodda hus, som buro det gemensamma och då vanryktade namnet Bleket. De hava länge sedan gått all världens väg.

N:o XXII

Nej, vi gå till källan.

Mitt emot det gamla badhuset och tätt under den här tvärbranta slottsbacken låg ett anspråkslöst pumphus, som tillhandahöll allmänheten Slottskällans kalla och klara vatten. Kom man från Eklundshof denna vägen hem, försummade man ej gärna att här svalka sig ur den gamla rostiga järnskopan, som fanns fästad vid pumphuset. Källutsprånget är nu flyttat från gamla platsen ned till svandammen.

N:o XXII

Hellre till ap'teket.

Vid torget låg Schwarz'ens apotek. Där fick man köpa sodavatten hur sent på natten som helst, om man gjort sig känd hos provisorin. Handeln försiggick på trappan, och flaskorna langades ut genom en lucka på dörren. För den, som sent vandrade över torget, var det ingen ovanlig syn att här se en flock studenter, var och en med sin flaska för munnen, göra heder åt "Schwarz'ens sängfösare".

N:o XXII

Se, den gamle klipparn där i tullen
har ej släckt ut ljuset. – Lampan ut!

Den gamle klipparn var Rosenberg. Under sådana sena vandringar i upprymt tillstånd som den här beskrivna, hörde det även till de okynnen, som voro gängse, att överallt, varest ännu ljussken förmärktes i något fönster, stanna och under ihållande och hotfulla rop av ”lampan ut!” tvinga den vid ljuset arbetande eller insomnade att släcka ut det. Uppmaningen åtlyddes förmodligen alltid – åtminstone för tillfället – för att dymedelst bliva den larmande skaran kvitt.

N:o XXII

Skulle vi nu möta nattpatrullen,
skall han dansa polka utan prut.

Nattväktarna voro försedda med så kallade brandsaxar, ehuru gammalmodiga, dock ganska dugliga vapen i kraftiga och nitiska polismäns händer, men endast retande till närgången uppmärksamhet och löjeväckande i de försupna gubbars, vilka då för tiden hade sig uppdraget att vidmakthålla ordningen på Uppsalas gator och torg nattetid. För goda ord och löften fick man stundom låna deras saxar, och det hände till och med att vid ett dylikt tillfälle de medgörliga tjänstemännen med saxen över nacken fördes fångna till sitt eget vaktkontor i rådhuset av ostyriga och jublande ungdomar. Vida mer vanligt var dock det fredligare nöjet att få gubbarna med bortlagda vapen att deltaga i någon vals eller ringdans kring den stora mittelstenen på torget. Man skildes därefter alltid under ömsesidig belåtenhet, studenterna över sina hjärtliga skrattsalvor och väktarna över sina lätt förvärvade tolvskillingar.

N:o XXIV

Kors, vad jag tycker vi sku' kvickt
avancera,
om vi blott grälade ibland lite mera!

”Gräla” hade en dubbel betydelse, dels den vanliga att tvista med ord, dels ock en annan att ihärdigt studera.

N:o XXV

Herr Schy ...

Värdskapet på Eklundshof bestreds på fyrtio-
talet av källarmästaren Schylander.

Den vackra sippan, pulsatilla campestris,

N:o XXV

Ja, men akta pulsatilla!

växte allmänt på backslutningarna kring Eklundshof och hade även vågat sig in i den förvildade trädgården vid värdshuset.

N:o XXV

Se dit, där Lotta står!

Det fanns en tid då ”Lotta på Hofvet” åtnjöt en så allmän och ihärdig hyllning från den måttligt studerande ungdomens sida, att det fordrades hela hennes ovanliga kropps- och själsstyrka för att tillbörligen kunna sköta sin strävsamma tjänst såsom uppapperska i de övre rummen av det merendels överfyllda värdshuset. Där hon ej förmådde hålla de påträngande vitmössorna på passande avstånd medelst de hotfulla blickarna ur sina svarta ögon eller de vingade ord, som flögo ut mellan de vita tandraderna, som syntes gjorda att bitas, där använde hon med kraft och skicklighet sina knubbiga händer, som mer än en gång framkallades en ensidig rod-nad på någon bråkig students anlete. Det var väl med kännedom om detta Lottas häftiga lynne som Magistern försiktigt frågar: ”Blev hon ond?”

N:o XXV

Sådant kan du ge novischer.

Studenterna indelades, allt efter sin ålder och värdighet inom sina nationer, i seniorer, juniorer, recentiorer och recentissimi, vilka sistnämnda även kallade novitier. Såsom yngst och nyss komna från hemmet ansågos de av sina äldre kamrater, vilka hemligt stoltserade över att vara vana ”båd’ vid förtal och chikan”, som alltför mycket påminnande om ”mammans gosse”, med barnsliga tycken för sötsaker och dylikt.

Benämningen är i texten stavad trestavig, såsom den gemenligen uttalades.

N:o XXV

Jag tror vi brodda med en halva?

Att ”halvan går”, liksom ”helan”, därom blir man ljudeligen övertygad vid varje student-tillställning i Uppsala, och det så fort sig göra låter. Att hon åter uppträder såsom en

gengångare mot slutet av kalaset, sedan man både ätit och druckit, hörer väl numera till ovanligheterna. Fordom befanns det emellertid nödigt vid ett eller annat festligt tillfälle, då rörig mat och besynnerligt vin obetänksamt förtärts med ungdomlig aptit, att söka hålla styr på den upproriska inkvarteringen genom en finalsup, som, utan avseende på sin jämlikhet med helan, alltid städat benämndes halvan. Man satte därmed liksom en av- och sammanslutande udd eller brodd på den formlösa välfägnaden; och det var väl strävan efter detta, som förmådde Glunten till den föga gentila uppmaningen att till dessert ”brodda med en halva”.

N:o XXV

– vid Rickombergas lunder.

Rickomberga by ligger väster om Uppsala i Heliga Trefaldighets socken. Man såg från Eklundshof en skymt av deras asplunder vid horisonten.

N:o XXVI

Hämta nu planeterna från köket,
Lotta, Karin, köksan och mamsell!
Madam Winter med, det gamla spöket!
Hon må ock bli lyckliggjord i kväll.
Ulla, gudi lov, är allaredan här ...

För att åstadkomma en bal av den beskaffenhet som den här beskrivna fordrades ej mycket mera än att hava påträffat en spelman och sedan tålmodigt avvakta den stund, då källarsalen stängdes för menige man. De små svårigheter, som sedan lade sig i vägen från världens och tjänstepersonalens sida, voro merendels konstlade och besegrades lätt av vinst- och dansbegäret. En sålunda arrangerad bal var ingalunda att förväxla med de så kallade muffbalerna, utan verkligen ”rätt gentil för en sådan lokal” som en genomrökt och kvalmig källarsal. Att likväl icke vilken källarmästare som helst tillät dylika dansnöjen i sin lokal måste erkännas.

De här uppräknade damerna, vilka alla deltog i dansen, ansågos, med undantag av köksan och mamsellen, som var i sitt slag representerade mycket alldagliga typer, såsom framstående notabiliteter på sin tid i ”den eviga ungdomens stad”. Det låter stort, men är sant, och vill i själva verket icke mycket

säga. Lika dessa ryktets dagsländor, vilkas tal äro legio och vilka förekomma såsom lätt igenkännliga varieteter av samma släkte inom alla samhällsklasser, framkommo de plötsligt, drogo snart till sig en allmännare uppmärksamhet och dansade en tid muntert i lyckans solsken; försvunno sedan lika plötsligt eller förbisågos lika snart och allmänt eller kröpo missnöjda undan i motgångarnas skugga.

De delade också det hårda öde, som är nog oartigt att behandla alla sådana storheter lika, antingen de levat och rört sig inom den stora världen eller den lilla. Däri borde väl för dem legat en smickrande tröst, om de någonsin kunnat förmås att fästa synnerligt avseende vid en slik ära. Men det gjorde de icke, och därpå är ock föga skäl att undra. En värld, som upplyses av det svaga skenet från en brylå, ställd på ett källargolv, som för sina planeter ej har annat firmament än ett kök och som vid exekverandet av sfärernas musik nöjer sig med en enda fiol, utan tillstymmelse till basuner och harpor – en sådan värld kan ju omöjligen vara en bättre värld och kanske ännu omöjligare den stora världen. Och det var den ej heller. Nej, det var en liten värld, mycket liten, och befolkningen idel småfolk. Och dock – det finnes en värld, som är väsentligen lik denna och som anses vara den bästa vi äga!

Då således här ej kan vara fråga om några äreminnen över frejdade namn, vilka högtidligen böra överlämnas åt eftervärdens glömska, så låtom oss helt hastigt hämta ”våra planeter” från köket och efter några korta biografiska meddelanden om var och en lika hastigt avfärda dem!

Om Lotta, som vid baltillfället stod på höjden av sin fågring och ryktbarhet, är redan nog nämnt (under XXV). Vad Karin beträffar, så var hennes sydländska utseende och ytterst livliga åtbörder det, som först drog uppmärksamheten till henne. Hon var av zigenarstam, och hennes barndomssaga låg svept i ett egendomligt dunkel. Hennes livs vår och som det tycktes, en god del av dess

sommar var vid denna tid förrunnen, men hon hade därför ej ringaste likhet med den kulna, rika och fruktbarande hösten. Snarare var hon som en solskensdag i röt månaden, som obarmhärtigt upphettar och förbränner allt omkring sig.

Madam Winter var en lång, mager och ful käring, som om dagen gick omkring och sålde struvor och ”franska bröder” och om nätterna hjälpte till att diska på källrarna. Hade ett varmt hjärta för alla flitiga och fattiga studenter och lämnade dem en nästan oinskränkt kredit. Hon älskade oförställt starka drycker och inträdde ofta med sina korgar på armen i upprymt tillstånd, framförande någon oredig ursäkt på uppländska att ”inte var hon som värst fastande inte heller inte”. Om Ulla kan vara nog sagt, att Magisterns artiga och till alla framförda inbjudning: ”Vackra, änglagoda, sockersöta ni, stig nu på!” – väl egentligen avsåg henne.

N:o XXVIII

– Desslikes

sänder Löfven en ...

Bland källarmästarna på denna tiden intog Clas Löf ett framstående rum för det goda kosthåll och den ordning, som rådde på hans källare. De övriga värdar och värdinnor samt näringsställen, som nämnas vid revisionen av Glutens reskassa, äro ovan på sina ställen vidrörda.

N:o XXIX

Vid Knäppingen, där vasaborgen ...

Knäppingen är en liten backe på vägen genom Parken, från vilken man vid avfärden från Uppsala söderut sista gången ser staden och slottet skymta fram.

N:o XXIX

– förrän jag väl är förbi Löfstabro.

Så hette en ovanligt snygg och väl försedd krog på vägen från Uppsala till Stockholm, där fordom mången student, som ämnade sig vida längre bort, överraskades av dagens slut. En av de vackrast belägna egendomarna kring

N:o XXIX

– där bort på stranden vid Vårsätra.

Uppsala är Vårsätra utmed Mälarstranden. Här var det de båda vännerna önskade att ”få bygga och bo” och slå sig ned för alltid. Förgäves. Snart är skjutskärran framme vid Alsike gästgivaregård. Och här skiljas de åt på ett ställe, som tydligt påminner om att ingen varaktig stad finnes ”på vår jordiska stråt”.